

**Η Αναγωγή στο Παρελθόν:
από την ιδεολογική συγκρότηση στην πολιτική ανάληψη**

Κωνσταντίνος Μπάσιος

*Wer nicht von dreitausend Jahren
Sich weiss Rechenschaft zu geben
Bleib im Dunkeln, umfahren,
Mag von Tag zu Tage leben.¹*

Goethe

Προϊδεαστικά

Από την αρχική, υπαγωγική ένταξη του ζητήματος και στη συσχέτισή του με τα μεθοδολογικά δεδομένα οδηγούμεθα -στη συνέχεια- σε ορισμένες υποχρεωτικές διευκρινίσεις επί του θέματος, προκειμένου να διερωτηθούμε σε ό,τι αφορά το παρελθόν και τη πιθανή συσχέτισή του με την πολιτική, ενώ επιφυλασσόμαστε για τις “μεγάλες θεωρήσεις” ώστε να αποπειραθούμε την εφαρμογή ενός νέου υποδείγματος, το οποίο επικεντρώνόμενο στην πολιτική κουλτούρα και συνυπολογίζοντας ορισμένα τυχαία καθούμενα, διαπιστώνουμε εάν και κατά πόσον προκύπτουν ριζικές μεταβολές.

¹ Όποιος δεν μπορεί λογαριασμό να δώσει
για τα τελευταία τρεις χιλιάδες χρόνια
στα σκότη παραμένει δίχως πείρα
ζώντας τυφλά τη μια μέρα μετά την άλλη.

Η αρχική γερμανική παράθεση εντοπίζεται στο βιβλίο της Susan Sontag, *Η Γοητεία του Φασισμού*, Αθήνα: Ύψιλον/βιβλία, 2010, σ. 47, ενώ η απόδοση στα ελληνικά έγινε από τον Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο.

Ένταξη - Διευκρίνιση

Η αφόρμηση αυτής της εισήγησης προκύπτει από τη θεματική ενότητα στην οποία είναι ενταγμένη η σημερινή συνεδρία και φέρει τον τίτλο: «Διαχείριση του παρελθόντος». Ο στόχος μας είναι να διερευνηθούν, κατά τρόπο διακλαδικό, ορισμένες συνθήκες, οι οποίες μπορεί να συνέβαλαν στην εμπέδωση μιας πανίσχυρης ιδέας, όπως είναι αυτή του παρελθόντος, σε ό,τι αφορά το εύρος, τη δύναμη της κινητοποίησης και την έκταση της εφαρμογής του.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της προαναφερθείσας διακλαδικότητας αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη λεπτή και κρίσιμη έννοια της νομιμοποίησης. Η τελευταία θα αποτελέσει την αρχή της αναζήτησής μας, προκειμένου να καταλήξουμε σε μια ειδική εκδοχή εφαρμογής της, συγκεκριμένα το 1835, στην Ακρόπολη της Αθήνας.

Γιατί το Παρελθόν;

Γίνεται, σχεδόν αυτόματα, δεκτό ότι το παρελθόν, ως χρονική διάσταση, προσιδιάζει περισσότερο στα γνωστικά αντικείμενα της Ιστορίας και της Αρχαιολογίας. Δεν συνέχεια, όμως, πολύ συχνά με το πεδίο της Πολιτικής Επιστήμης και ειδικότερα με αυτό της Πολιτικής Επικοινωνίας. Η θέση από την οποία εκκινούμε είναι ότι το παρελθόν, εκτός από προϊόν κατεξοχήν αφηρημένης θεώρησης, μπορεί να είναι και μια ιδεολογική κατασκευή.² Εάν αυτό ισχύει, τότε, και σύμφωνα με το πνεύμα της θεματικής μας ενότητας, θα μπορεί να είναι και διαχειρίσιμο. Ακόμα και αν δεν το εισπράττουμε με αυτόν τον τρόπο, γίνεται, φαντάζομαι από όλους αντιληπτό, ότι το παρελθόν καθίσταται ύποπτο, κυρίως, γιατί μπορεί να αποτελέσει μια πιθανή

² Το παρελθόν, που θεωρείται ως το αποτέλεσμα μιας ιδεολογικής κατασκευής, ήταν μια τομή στο χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών και συνέβαλε καίρια στην κριτική προσέγγιση όλων των προηγούμενων θεωρήσεων, που κατά τεκμήριο δέσποζαν όλα τα προηγούμενα χρόνια.

διευκολυντική βάση, επάνω στην οποία μπορούν να θεμελιωθούν, στη συνέχεια, διάφορα αδιανόητα πράγματα.

Για κάποιους φαινομενικά περίεργους λόγους, το παρελθόν μοιάζει να έχει έντονη τη σκιά του πολιτισμού, με άλλα λόγια, στην εννοιολογική μας συγκρότηση δεν φαίνεται αλλότριο να παραπέμπει στην κουλτούρα, π.χ. τη γλώσσα και τις καλές τέχνες.

Υπάρχει, όμως, η δυνατότητα να προσεγγίσουμε το παρελθόν χρησιμοποιώντας άλλου τύπου αναλυτικά εργαλεία, και τότε είναι πιθανό να καταλήξουμε σε άλλα, τελείως διαφορετικά συμπεράσματα.

Και η Πολιτική;

Εάν, λοιπόν, το παρελθόν σκιάζεται από κάποιο πολιτισμό, νοιώθουμε, τότε, έντονα το βάρος του. Και αυτή είναι, κατά τεκμήριο, μια ορθή παρατήρηση. Μπορούμε, όμως, να προσέξουμε ότι υπάρχει μέσα σε αυτήν την επιβάρυνση μια πλευρά, κάπως πιο σκοτεινή, πιο δυσδιάκριτη; Στο ρητορικό αυτό ερώτημα δίνεται, κατ' αρχάς, μια θετική απάντηση, όχι για λόγους ευκολίας, αλλά προκειμένου να δούμε ποια πτυχή του πολιτισμού είναι αυτή που μπορεί να συσκοτίζει την κατάσταση. Και στην προκειμένη περίπτωση, θα μπορούσε κάποιος να προτείνει την πολιτική και τον πολιτισμό της. Δηλαδή την Πολιτική Κουλτούρα.

Είναι σε όλους γνωστό ότι η Πολιτική Επιστήμη έχει τη θεωρητική πρωτοκαθεδρία σε ό,τι αφορά τη μελέτη της εξουσίας. Ωστόσο, αυτό που μάς ενδιαφέρει, είναι ότι επισημαίνει και αναλύει τις απαρχές της θεωρητικής θεμελίωσης που επιτάσσει το εξουσιαστικό φαινόμενο. Μια τέτοια προσέγγιση, για λόγους μεθοδολογικής

συνέπειας, πάντα, συνεξετάζει και το αντίστοιχο πολιτικό σύστημα για την περίοδο που ενδιαφέρεται. Αυτό, όμως, το στοιχείο δεν είναι απλό, ούτε άδολο. Διότι εδώ υπονοείται πως κάθε εξουσιαστικό πολιτικό σύστημα, μιας συγκεκριμένης εποχής, αγωνιά, αν μού επιτρέπεται αυτή διατύπωση, για τη νομιμοποίηση του.³ Αυτή η λέξη-κλειδί είναι που συγκροτεί ταυτόχρονα την πιο κρίσιμη και καθοριστική συνθήκη για να διατηρηθεί ένα πολιτικό σύστημα, ειδ' άλλως αυτό θα ανατραπεί. Το στοιχείο αγωνίας κινητοποίησε διαχρονικά, τόσο τους φορείς και επικαρπωτές της εξουσίας, όσο και τους θεωρητικούς απολογητές της.

Συντρέχουν, επομένως, δύο σημαντικά πορίσματα μελετώντας το φαινόμενο της εξουσίας:

1. Ότι αντιλαμβανόμαστε με τρόπο πιο εποπτικό την ανάγκη -και την εν τέλει επίτευξη- της νομιμοποίησής της, και
2. Ότι μπορούμε, πλέον, να καταγράψουμε αλλά και να αντιστοιχήσουμε, ανάλογα με τον τύπο της ασκούμενης πολιτικής εξουσίας, και την αντίστοιχη μορφή θεωρητικής θεμελίωσης στην οποία καταφεύγει αυτός ο τύπος εξουσίας, για να επιτύχει, επιτέλους, την πολυπόθητη πολιτική νομιμοποίηση.

Από μακριά οι “Μεγάλες Θεωρήσεις”...

Ας παρακολουθήσουμε, για λίγο, και σε ένα άλλο, επιστημονικό πεδίο, κάποιες σκέψεις σε σχέση με ορισμένες πολιτιστικές θεωρήσεις που μάς αφορούν. Όλοι μας, κατά καιρούς, έχουμε ακούσει επιχειρήματα σχετικά με την απόσταση που χωρίζει τη

³ Σχετικά με το θέμα της νομιμοποίησης είναι ενδεικτικό πως ακόμα και σε προσεγγίσεις καθαρά ιστορικιστικές δεν παραλείπεται η συνεξέταση του ζητήματος της πολιτικής νομιμοποίησης σε ό,τι αφορά τη λειτουργία του εξουσιαστικού φαινομένου, όπως G. H. Sabine, *A History of Political Theory*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.

Δύση από την Ελλάδα, για την Αναγέννηση που δεν είχαμε ποτέ, για τις ενδοθρησκευτικές αντιπαραθέσεις, για το κοσμικό κράτος και την περιθωριοποίηση της εκκλησίας, και για τις κοινωνικές επαναστάσεις. Ως θεωρητικά σχήματα είναι γοητευτικά, και αν θέλετε, συμβάλλουν με έναν ιδιότυπο τρόπο στην καλλιέργεια είτε μιας εθνικής μειονεξίας είτε ενός συλλογικού ναρκισσισμού, που όπως, ελπίζω, αντιλαμβάνεσθε όλοι, δεν βοηθούν και παρά πολύ. Οι μεγάλες αφηγήσεις, όσο ιδιοφυείς και αν είναι, όσα στοιχεία αλήθειας και αν περιέχουν, τελικά, ακυρώνουν την όποια βιωματική ή συλλογική αντίληψη για το ποιοί είμαστε και το τι θέλουμε. Κυρίως, όμως, αναστέλλουν διαρκώς το πώς θα επιτευχθεί ό,τι επιθυμούμε να γίνουμε.

Η μνεία αυτή γίνεται και με αφορμή το ενδιαφέρον του Συνεδρίου για τις περιβόητες ταυτότητες. Ταυτόχρονα, επιδιώκω να διαφυλάξω τη δική μας προσέγγιση από άλλες ανάλογες απόπειρες, τις οποίες πριν από λίγο στηλίτευσα.

Μια θεωρητική λύση, την οποία και εδώ προτείνουμε και εφαρμόζουμε, είναι να επιδώσουμε τη **μελέτη των απαρχών** όλων όσων νομίζουμε ότι μάς έχουν διαφύγει, γιατί ο ρους της Ιστορίας είχε διαφορετική γνώμη από εμάς.

Σε εφαρμογή του νέου υποδείγματος

Επομένως, μήπως οι απαρχές της **πολιτικής νομιμοποίησης**, δηλαδή οι θεωρητικοί και οι πρακτικοί τρόποι με τους οποίους αυτή -η πολιτική νομιμοποίηση- για πρώτη φορά συνέβη, μπορούν να μάς διαφωτίσουν; Και μήπως μέσα από μια τέτοια προσέγγιση ανακαλύψουμε, υπό μια έννοια, και το ποιοί, πραγματικά, είμαστε;

Η νομιμοποίηση ως φαινόμενο, συνθήκη και επιτακτική ανάγκη της πολιτικής εξουσίας, ιστορικά, προκύπτει κατά την περίοδο του ύστερου Μεσαίωνα, όπου και τότε οι ιστορικοί τοποθετούν την έναρξη των λεγομένων Νεωτέρων χρόνων.⁴ Η σύγκρουση ανάμεσα στους διαφόρους εστεμμένους/ηγεμόνες με την πανίσχυρη Καθολική Εκκλησία μοιάζει να είναι η θρυαλίδα μέσα από την οποία προέκυψαν οι πρώτες απόπειρες θεωρητικής θεμελίωσης της νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας. Και είναι καθοριστικά ενδιαφέρον να προσέξουμε προς τα πού κινήθηκαν αυτές οι διανοητικές ασκήσεις. Ήταν όλες διατυπωμένες κατά τρόπο απόλυτο, αφού εμπειρείχαν υπερβατικές δικαιολογήσεις, με άλλα λόγια, επρόκειτο για ουσιαστικά και πρακτικά αθεμελίωτες απόψεις, περιβεβλημένες όμως με το ύφος της αυθεντίας. Επικαλούμενος κάποιος το Θεό, την καταγωγή του ή τη Φύση, γιατί, επιτέλους, μπορεί να είναι καλύτερος από κάποιον άλλον, δηλαδή να αποκτά ένα προβάδισμα επιβολής, άρα να μπορεί να μάς κατεξουσιάζει; Αντιλαμβάνεσθε, επομένως, γιατί οι προσεγγίσεις που γενικεύουν συλλήβδην τη σχετικότητα της αξίας της νεοελληνικής εμπειρίας, μπορούν να δημιουργήσουν ένα σχήμα καχεκτικό, το οποίο δικαιολογεί, εκ των υστέρων, στρεβλωμένες αντιλήψεις.

Μαζί με την Πολιτική Κουλτούρα

Ωστόσο, στη αρχή έγινε λόγος για την Πολιτική και τον Πολιτισμό και τη σύζευξή τους, που συνήθως αποκαλείται Πολιτική Κουλτούρα. Στην Ελλάδα, όμως, η Πολιτική Κουλτούρα γίνεται αντιληπτή περισσότερο μέσα στα όρια ενός νομικού θετικισμού, όπως αυτός προκύπτει από το Συνταγματικό δίκαιο, παρά ως μια

⁴ Πασχάλης Κιτρομηλίδης, 'Η ιδέα της αντίστασης στη νεότερη πολιτική σκέψη' στον ιστότοπο: <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1775/1/M01.029.04.pdf> όπου καταγράφονται με εξαιρετικά εποπτικό τρόπο όλες οι κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές διακυμάνσεις σε σχέση με τη νομιμοποίηση από την εποχή των νεωτέρων χρόνων.

γονιμοποίηση σε συνθήκες που επιδιώκουν τον εξωραϊσμό της. Ταυτόχρονα, και σε αναφορά με πολύ καταπιεστικές εκδοχές πολιτικών καθεστώτων (όπως αυτών του Μεσοπολέμου), αντιμετωπίζουμε και δικαιολογημένα, με έντονη επιφύλαξη, τις όποιες απόπειρες αισθητικοποίησης της πολιτικής εξουσίας.

Η αναγωγή, όμως, στις απαρχές της νομιμοποίησης της εξουσίας μάς χορηγεί περίσσεια δείγματα ανάλογης χρήσης αισθητικών στοιχείων, προκειμένου να ισχυροποιηθεί, κατά παρακείμενο τρόπο, ότι έχουν αποπειραθεί να επιβάλλουν με βαθυστόχαστες θεωρητικές συλλήψεις-κατασκευές.

Άραγε, το αισθητικό παρελθόν θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πεδίο ανέγγιχτο; Η προσφυγή στην αρχαιότητα, για παράδειγμα, γιατί να είναι εκτός ελέγχου, από τη στιγμή που η πολιτική κατεξουσίαση δύσκολα γνωρίζει αναστολές, ελέγχους και περιορισμούς;

Και το πόσο διευκολυντική, υπήρξε τελικά, αυτή η αναγωγή στο παρελθόν, μπορούμε να την αντιληφθούμε και μόνο όταν αναλογισθούμε ότι μια ολόκληρη Αναγέννηση βασίστηκε επάνω σε σε μια τέτοια προσφυγή. Όταν, επί πέντε αιώνες, όλη η ευρωπαϊκή ήπειρος κατατρέχεται από την αβεβαιότητα για το αν η (revival) αναβίωση αυτή είναι σωστή, ή αν έχει ξεφύγει για λίγο, και μετά να προσπαθεί διακαώς να επανέλθει. Μόνο την κρατούσα γλώσσα της ιστορικής πολιτικής αρχιτεκτονικής να παρατηρήσετε, θα διαπιστώσετε πόσο έντονη και ηχηρή ήταν αυτή η επίταξη.

Προσθέστε όμως, στο σημείο αυτό, και μια άλλη τεχνική κατεξουσίασης, επίσης βαθειά ριζωμένη, αυτή των τελετών (και σύντομα αναφέρομαι στο πρωτόκολλο ή τις βασιλικές εισόδους στο Παρίσι, τις περίφημες royal entries), που με αφορμή ότι μπορεί να σηματοδοτούσε πολιτικό νόημα πλαισίωσε αμέσως τη συμβολική

παρουσίαση, εμφάνιση και εφαρμογή της πολιτικής εξουσίας και έχετε, τότε, μια αρκετά καλή εικόνα για το τι ήταν, τότε εμφανιζόταν και ποιές εκδοχές υιοθετούσε αυτή η περίφημη νομιμοποίηση.

Όλη αυτή η περιεκτική και συμπυκνωμένη εξήγηση σε ό,τι αφορά την πολιτική νομιμοποίηση, τις απαρχές της και τις τεχνικές της, πόσο οικεία είναι καθ' ημάς;

Την απάντηση τη δίνουν κατά ένα μέρος -και εκ πλαγίου- αυτές οι μεγάλες αφηγήσεις, για τις οποίες σάς προείπα και οι οποίες μπορούμε να τις θυμηθούμε κυρίως σε σχέση με όσα διαδραματίζονται γεωπολιτικά:

Για τον ελληνικό κόσμο (όπως και για το Συνέδριό μας) έχει τεθεί ως ορόσημο η ημερομηνία του 1204. Πρόκειται για τη χρονιά στην οποία τέθηκε ένα βαθύ ψυχολογικό χάσμα ανάμεσα στη Δύση και σε εμάς. Είναι μια ακόμη συνθήκη η οποία μάς έχει υποχρεώσει να νοιώθουμε μετέωροι και ανένταχτοι. Για τη εισήγηση αυτή, όμως, είναι μια ευκαιρία να υπογραμμίσει τις αξεδιάλυτες συγχύσεις οι οποίες προέκυψαν ακόμα και στο πεδίο της πολιτικής κουλτούρας, αφού διαφορετικές πολιτικές θεωρήσεις, επιδιώξεις και πραγματώσεις μάς επέβαλαν μια σχέση οιονεί υποτέλειας, η οποία διήρκεσε εκατοντάδες χρόνια. Άλλοι, πιο ειδικοί στα θέματα αυτά, έχουν διατυπώσει εντυπωσιακές, ριζοσπαστικές και ενδεχομένως αιρετικές θεωρήσεις για τη σχέση της Ανατολικής Μεσογείου με την υπόλοιπη χριστιανική Δύση.

Ας κάνουμε τώρα ένα άλμα χρονολογικό και ας θυμηθούμε την άλλη σημαντική ημερομηνία του νέου ελληνισμού, το 1453. Με αυτήν την ιστορική στροφή, το μεγαλύτερο τμήμα του ελληνόφωνου κόσμου αποξενώνεται από τα εν γένει τεκταινόμενα της ευρωπαϊκής Δύσης. Και φυσικά τα στοιχεία της πολιτικής κουλτούρας που λέγαμε πιο πριν, δεν μπορούν να είναι πια οικεία και κατανοητά. Τα

στοιχεία, όμως αυτά, στην Ευρώπη, εξελίσσονται και καθίστανται όλο και πιο σύνθετα, αφού δεν διαταράχθηκαν από μια απρόσκοπτη εξέλιξη των γεγονότων, όπως συνέβη σε εμάς.⁵

Συμπερασματικά, λοιπόν, μπορούμε να επισημάνουμε ότι:

- 1- επί αιώνες βρισκόμαστε σε μια απόσταση από τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες με τις οποίες δεν είχαμε την αναγκαία εξοικείωση για όλα όσα συνέβαιναν στη Δύση, και
- 2- στο διάστημα αυτό δεν υπήρχε η χαρακτηριστική ομοιογενής συνιστώσα η οποία θα διαμόρφωνε μια ομόλογη συλλογική, βιωματική θεώρηση των τεκταινομένων. Θυμίζω στο σημείο αυτό τους περίφημους βενετο-τουρκικούς πολέμους, συγκρούσεις που είχαν ως μήλο της έριδος άλλους, δηλαδή εμάς.

Προκύπτουν τυχαία καθούμενα

Ας επανέλθουμε, ξανά, για λίγο στα καθαρά δυτικο-ευρωπαϊκά συμφραζόμενα. Έχοντας ήδη περιγράψει και εξηγήσει τις περίπλοκες διαδρομές της πολιτικής νομιμοποίησης σε ό,τι αφορά τη βάση της αναφοράς της (η οποία διέθετε σχεδόν πάντοτε μια μεταφυσική χροιά), μπορείτε πλέον να υποπτευθείτε τι είδους ευκαιρία

⁵ Ίσως μια από τις πιο νηφάλιες φωνές, η οποία ποτέ δεν ταυτίστηκε ούτε με όσους τήρησαν μια στάση διαρκούς υποχρέωσης της δύσης απέναντι μας, ούτε και με αυτούς που ασθμαίνουν σισύφεια απέναντι σε ο,τιδήποτε δυτικό, ήταν ο Κώστας Αξελός. Στο τελευταίο του δοκίμιο, που μεταφράστηκε από τα γαλλικά, υπάρχουν μερικές σελίδες οι οποίες κατά τρόπο περιεκτικό -αλλά κυρίως εποπτικό- συνοψίζουν ορισμένες από τις επιφυλάξεις που έχουμε ως θέση αποδεχτεί. Κώστας Αξελός, *Η μοίρα της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα: Νεφέλη, 2010, σσ. 18-24.

υπήρξε ο συρμός, το ρεύμα της αρχαιολατρίας, αυτή η μονομανιακή⁶ συσχέτιση με το κλασικό λεγόμενο Παρελθόν, που αναθερμαίνεται από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα εξ αιτίας των ανακαλύψεων του Ερκουλάνεουμ και της Πομπηίας. Τότε, λοιπόν, προκύπτουν δύο τεράστιες παρεξήγησεις: οι Δυτικοί νόμισαν ότι πλέον κατάλαβαν τα πάντα, μέχρι που διαπίστωσαν ότι υπήρχε κάτι παλαιότερο από το ρωμαϊκό παρελθόν, το αρχαιοελληνικό, και όταν δόθηκε η ευκαιρία μέσω των τοποτηρητών τους να ηγεμονεύσουν με βασιλικό τρόπο στην νεότερη Ελλάδα, εκεί συνέχισε η παράνοια, δημιουργώντας τα ιδεολογικά αλλά και αρχαιολογικά θεμέλια της συνέχισης μιας διαδρομής, χωρίς ανακατάξεις, χωρίς μεταλλαγές, χωρίς αναθεωρήσεις, χωρίς εξελίξεις.

... και εφαρμόζονται ριζικές μεταβολές

Επιτρέψτε μου στο σημείο αυτό να σάς υπενθυμίσω κάτι: ότι ο τίτλος αυτής της ανακοίνωσης επιγράφεται ως «Η Αναγωγή στο Παρελθόν: από την ιδεολογική συγκρότηση στην πολιτική ανάληψη». Μπορείτε επομένως, τώρα, με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη να συναντηληφθείτε, γιατί η επιλογή να πάψει η Ακρόπολη, γύρω στα 1835, να είναι μια στρατιωτική εγκατάσταση, δηλαδή ένα φρούριο, αποτελεί μια καμπή για την ταυτότητά μας. Η καθιέρωση ενός χώρου ως αρχαιολογικού, πράξη σήμερα κατανοητή και προφανώς αναγκαία, τότε ήταν μια ρηξικέλευθη επιλογή,

⁶ Με τον όρο “πολιτιστική αναδιάταξη” περιγράφουμε μια κατάσταση κατά τη διάρκεια της οποίας το κυρίαρχο πολιτιστικό πρότυπο, -το paradigm κατά τον Kuhn- έχει ήδη ανατραπεί, αλλά δεν έχει κατισχύσει ένα άλλο. Γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο ευνοείται και μια πιο «μονομανιακή» στάση απέναντι σε αυτό το νέο πολιτιστικό αξιακό σύστημα, που επειδή δεν έχει καθιερωθεί επιτρέπει και πιο αντισυμβατικές manifestations αποδοχής, συμμετοχής και λατρείας. Για τη μονομανιακή πλευρά του θέματος, διατυπωμένη και ως «καταξιώτικη αρχαιοδοξία» βλέπε σχετικά στον Α-Ι. Δ Μεταξά, *Η υφανταγή των μορφών*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2003, σελ. 21 και αντίστοιχη βιβλιοκρισία του Μάνου Στεφανίδη, ‘Η Τέχνη και το κράτος του ωραίου’, *Βιβλιοθήκη, Ελευθεροτυπία*, 2/4/2004.

σηματοδοτημένη από ασύλληπτους ιδεολογικούς καταναγκασμούς, προκειμένου να επιφέρει με τον τρόπο της την αναγκαία και πολυπόθητη αναφορά στο παρελθόν. Οι εκτεταμένες κατεδαφίσεις, όσο και αν σήμερα φαντάζουν δεδομένες, υπήρξε κάποια στιγμή που δεν ήταν έτσι. Και κατέστησαν επιβεβλημένες διότι το, τότε, εν ισχύ σύστημα πολιτικής εξουσίας, της απόλυτης μοναρχίας, μόνο, κάπως έτσι, αντιλαμβανόταν τη νομιμοποίησή της.

Ίσως, αποκαλυπτικότερο γλωσσικό επιστέγασμα για την κατάληξη αυτής της εισηγήσης να μην υπάρχει παρά αυτό που δήλωσε ο Λοχαγός de Verninac Saint Maur, ο Γάλλος διοικητής της αποστολής για τη μεταφορά του αιγυπτιακού οβελίσκου στην Place de la Concorde στο Παρίσι ότι: *Η αρχαιότητα είναι ένας κήπος που φυσικώς δικαίω ανήκει σε εκείνους που καλλιεργούν τους καρπούς του.*⁷

⁷ Richard Stoneman, "Αναζητώντας την Κλασική Ελλάδα", σ. 249. Αθήνα: Μ. Ι. Ε. Τ., 1996.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αξελός Κώστας, *Η μοίρα της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα: Νεφέλη, 2010.

Κιτρομηλίδης Πασχάλης, 'Η ιδέα της αντίστασης στη νεότερη πολιτική σκέψη',

<http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1775/1/M01.029.04.pdf>

Μεταξάς Α-Ι. Δ., *Η υφαρπαγή των μορφών*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2003.

Sabine G. H., *A History of Political Theory*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.

Sontag Susan, *Η Γοητεία του Φασισμού*, Αθήνα: Ύψιλον/βιβλία, 2010.

Στεφανίδης Μάνος, 'Η Τέχνη και το κράτος του ωραίου', *Βιβλιοθήκη*,

Ελευθεροτυπία, 2/4/2004.

Stoneman Richard, *Αναζητώντας την Κλασική Ελλάδα*, σ. 249. Αθήνα: Μ. Ι. Ε. Τ., 1996.